

Отримано: 04 грудня 2016 р.

Прорецензовано: 08 грудня 2016 р.

Прийнято до друку: 11 грудня 2016 р.

Баскаков А. Ю. Наукові підходи до визначення економічного змісту поняття «бюджетний менеджмент» / А. Ю. Баскаков // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. – № 3(31). – С. 92–95.

УДК 336.71

JEL- класифікація: H69, H70, H72, P43

Баскаков Андрій Юрійович,

здобувач кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

У статті проаналізовано наукові погляди на тлумачення сутності поняття «бюджетний менеджмент». На основі критичного аналізу та узагальнення існуючих поглядів вітчизняних і зарубіжних дослідників сформульоване власне авторське бачення дефініції бюджетного менеджменту, що ґрунтується на її морфологічній декомпозиції із виділенням мети, завдань, суб'єктів, об'єктів, принципів та функцій бюджетного менеджменту.

Ключові слова: бюджетний менеджмент, фінансові ресурси держави, доходи та видатки бюджету, бюджетний процес.

Баскаков Андрей Юриевич,

соискатель кафедры финансов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ «БЮДЖЕТНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

В статье проанализированы научные взгляды на толкование сущности понятия «бюджетный менеджмент». На основе критического анализа и обобщения существующих взглядов отечественных и зарубежных исследователей сформулировано собственное авторское видение дефиниции бюджетного менеджмента, которое основывается на ее морфологической декомпозиции, с выделением цели, задач, субъектов, объектов, принципов и функций бюджетного менеджмента.

Ключевые слова: бюджетный менеджмент, финансовые ресурсы государства, доходы и расходы бюджета, бюджетный процесс.

Andrii Baskakov,

candidate of science degree, department of finance Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE SCIENTIFIC APPROACH TO DETERMINE THE ECONOMIC CONTENT OF THE BUDGET MANAGEMENT CONCEPT

In the article it was analyzed the scientific opinions on the interpretation of the essence of the concept of «budget management». On the basis of a critical analysis and synthesis of existing views of domestic and foreign researchers to formulate their own vision of the author's definition of budget management, which is based on its morphological decomposition, for the purposes of allocation, task, subjects, objects, principles and budget management functions.

Key words: budget management, financial resources of the state, budget revenues and expenditures, the budget process.

Постановка проблеми. Формування і розподіл коштів бюджетів на всіх рівнях бюджетної системи є багатостадійним процесом, який охоплював соціальну, економічну, фінансову та інші сфери діяльності держави. Такий багатогранний процес вимагає координуючого і цілеспрямованого управління. Усе це робить дослідження економічного змісту бюджетного менеджменту актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що теоретичні аспекти бюджетного менеджменту досліджували у своїх працях багато вітчизняних науковців, зокрема Є. Галушка, Л. Євтух, В. Опарін, Л. Сафонова, В. Федосов, М. Філоненко та ін. Ватро також відзначити доробок закордонних дослідників, а саме І. Аветисяна, І. Благун, О. Боровикової, О. Єрмакової, Т. Ковальнової, А. Соколової, В. Фетісова. Утім, незважаючи на значну кількість виконаних українськими та зарубіжними вченими досліджень, питання тлумачення економічної сутності дефініції бюджетного менеджменту залишається дискусійним. Через множину наукових підходів до висвітлення сутності бюджетного менеджменту, необхідним є систематизоване викладення точок зору представників економічної і фінансової науки з цього питання.

Мета і завдання дослідження. Зважаючи на викладене, метою статті є визначення дефініції бюджетного менеджменту на основі критичного аналізу існуючих у вітчизняній і зарубіжній літературі наукових підходів до її трактування.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наукових думок у площині цього дослідження засвідчує, що у працях вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, присвячених теоретичним проблемам бюджетного менеджменту, немає однозначного тлумачення такого поняття.

Серед наукових досліджень заслуговує на увагу праця О. В. Боровикової [3], яка трактує бюджетний менеджмент як науку з ефективного керівництва рухом коштів різних рівнів бюджетів. Виникнення і розвиток бюджетного менеджменту як науки зумовлено необхідністю дослідження сутності та ролі бюджету, бюджетного процесу та його учасників, побудови бюджетної системи, міжбюджетних взаємовідносин, бюджетної політики та її вдосконалення, державного фінансового контролю, проблем становлення і розвитку інституційних складових бюджетної системи та ін. [6, с. 180].

Бюджетний менеджмент можна розглядати також як практичну діяльність певної категорії суб'єктів управління. Особливістю такої діяльності є суворе правове регламентування процедур, функціональних обов'язків, повноважень учасників бюджетних відносин, що обумовлено необхідністю захисту інтересів держави та її громадян, збереження державного майна та коштів [6].

Другі вчені розглядають бюджетний менеджмент із точки зору процесного підходу – як процес управління формуванням, розподілом, перерозподілом і використанням державних ресурсів, а також оптимізацією грошових потоків, що проходять через бюджетну систему [12].

Бюджетний менеджмент як процес можна представити у вигляді послідовності певних етапів. У межах стратегічного бюджетного менеджменту такими етапами є: цільовий етап (визначення мети і завдань управління бюджетними потоками), інформаційний (підготовка й аналіз інформації), формування цільових показників, виявлення й аналіз альтернатив.

Оперативний бюджетний менеджмент передбачає: вибір варіанту бюджету та його законодавче оформлення, оцінку якості підготовки бюджетного плану, забезпечення виконання бюджету, моніторинг і контроль виконання бюджету.

Оцінка ефективності бюджетного менеджменту складається з: аналізу виконання бюджетного плану, зовнішнього контролю, визначення системи показників, що характеризують ефективність бюджетного менеджменту, розробку пропозицій щодо коригування бюджетного менеджменту тощо [7].

На думку І. О. Аветисяна, бюджетний менеджмент є сукупністю ефективних дій, прийомів, методів і способів, що здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими господарними суб'єктами з управління бюджетними відносинами, що виникають у процесі утворення, розподілу, перерозподілу і використання державних та муніципальних бюджетних коштів. Мета бюджетного менеджменту – реалізація фінансово-бюджетної політики держави в ім'я соціально-економічного розвитку і забезпечення безпеки країни, а також підвищення добробуту людей [1].

Інші дослідники переконані в тому, що наукове визначення поняття «бюджетний менеджмент» має будуватися на принципах системного дослідження економічних явищ. Так, Т. Ковальова під бюджетним менеджментом розуміє систему управління бюджетними потоками, доходами і витратами бюджету в масштабі країни або її території [8].

І. Г. Благун визначає бюджетний менеджмент як систему програмно-цільового управління бюджетами різних рівнів за допомогою бюджетного механізму з метою оптимізації доходів і витрат бюджету для забезпечення ефективного вирішення завдань соціально-економічного розвитку територій [2].

В. Д. Фетісов під бюджетним менеджментом розуміє науково обґрунтовану систему управління бюджетними відносинами, потоками і фондами державних (місцевих) грошових коштів. Метою бюджетного менеджменту, на думку дослідника, є реалізація фінансово-бюджетної політики задля збереження і розвитку економічної цілісності, безпеки і державного устрою країни, запобігання можливої фінансової неспроможності [10].

О. О. Єрмакова вважає, що бюджетний менеджмент є системою управління бюджетними потоками з використанням науково обґрунтованих ринкових форм і методів прийняття ефективних рішень у галузі управління бюджетними активами, пасивами і бюджетними ризиками [7].

Ми вважаємо, що для того, щоб сформулювати визначення бюджетного менеджменту, що найбільше відповідає його економічному змісту, слід виконати морфологічну декомпозицію цього поняття: ідентифікувати мету, завдання, суб'єктів, об'єкти, принципи та функції бюджетного менеджменту.

Так, метою бюджетного менеджменту є реалізація фінансово-бюджетної політики держави заради її соціально-економічного розвитку, забезпечення фінансової безпеки, а також підвищення добробуту громадян.

Основними завданнями бюджетного менеджменту є:

- мобілізація державних (місцевих) бюджетних і позабюджетних ресурсів;
- забезпечення безперебійного фінансування витрат для реалізації функцій і завдань держави й органів місцевого самоврядування;
- виявлення додаткових фінансових ресурсів під час мобілізації, а також використання бюджетних і позабюджетних коштів;

– підвищення якості управління мобілізацією і використанням державних бюджетних і позабюджетних коштів;

– посилення державного (місцевого) фінансового контролю за ефективним використанням державних і місцевих бюджетних і позабюджетних коштів.

Як система управління державними і місцевими фінансами бюджетний менеджмент складається з двох підсистем: керованої, тобто об'єкта управління, і керуючої, тобто суб'єкта управління. Основна мета керуючої підсистеми полягає в забезпеченні ефективного функціонування об'єкта управління. Вона досягається шляхом вироблення і реалізації управлінських рішень, що приймаються на основі одержуваної інформації від керованого об'єкта і зовнішнього середовища.

Об'єктом бюджетного менеджменту є фінансові потоки, що проходять через бюджетну систему. Як об'єкти управління бюджетного менеджменту виділяють такі:

– державні фінанси, зокрема бюджети різних рівнів, державних позабюджетних фондів, державний кредит;

– місцеві фінанси, зокрема місцеві бюджети і місцеві позабюджетні фонди;

– фінанси комерційних і некомерційних організацій;

– фінанси державних і місцевих унітарних підприємств [9].

Суб'єктами бюджетного менеджменту є сукупність організаційних структур влади, які регулюють і контролюють фінансові процеси в економіці (органи законодавчої влади, що формують законодавчу базу про бюджет, бюджетну діяльність, та виконавчі органи, що регулюють і контролюють фінансові процеси на загальнодержавному та місцевому рівнях, а також фінансовий апарат у комерційних і некомерційних організаціях).

Що стосується суб'єктів, то, з одного боку, ними є структури і підрозділи внутрішнього середовища держави (міністерства і відомства, розпорядники та одержувачі бюджетних призначень та ін.), а з другого – численні зовнішні контрагенти: від громадян і недержавних юридичних осіб своєї країни до різних зарубіжних економічних суб'єктів (включаючи окремі держави і міжнародні організації).

З наукових позицій для менеджменту в загальному плані визначаються такі функції, які загалом характерні і для бюджетного менеджменту [1]:

– планування (передбачає формулювання цілей і вибір шляхів їх досягнення на підставі розмежування обов'язків у межах апарату управління);

– організація (передбачає необхідну структурну перебудову об'єктів управління для розмежування повноважень, визначення прав і обов'язків, функціональних підрозділів);

– мотивація (ґрунтується на діяльності, спрямованій на досягнення поставлених цілей, що, як правило, пов'язана зі стимулюванням ділової активності, продуктивності та якості праці);

– контроль (є порівнянням досягнень із поставленими цілями і встановленими критеріями).

Базовими принципами бюджетного менеджменту є [7]:

– розподіл і правове закріплення між різними рівнями бюджетної системи відповідальності за виконання окремих функцій бюджетного менеджменту;

– поєднання централізації і децентралізації в управлінні бюджетними коштами;

– економічна самодостатність адміністративно-територіальних утворень;

– збалансованість дохідних повноважень і видаткової відповідальності.

Висновки. Отже, з огляду на викладене, можна зробити певні узагальнення про те, що бюджетний менеджмент має складну структуру, що складається з елементів, пов'язаних між собою функціями та нормативно-правовою базою. Бюджетний менеджмент слід розглядати як складову частину фінансового менеджменту, що є сукупністю взаємопов'язаних елементів: суб'єктів (органів законодавчої та виконавчої влади, оперативного управління, розпорядників бюджетних коштів), які на основі планування, організації, обліку і контролю раціонально управляють об'єктами – фінансовими потоками, фондами грошових коштів, міжбюджетними відносинами задля досягнення поставлених цілей і завдань бюджетно-фінансової політики держави.

Література:

1. Аветисян И. А. Бюджетный менеджмент : учебное пособие / И. А. Аветисян. – Вологда : ВоГУ, 2015. – 259 с.

2. Благуи И. Г. Аналитические основы бюджетного менеджмента / И. Г. Благуи // Прозкономика. – 2008. – № 23. – С. 14–18.

3. Боровикова Е. В. Теоретико-методологические положения организации бюджетного менеджмента / Е. В. Боровикова // Финансы и кредит. – 2008. – № 11. – С. 32–34.

4. Бюджетный менеджмент : підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 820 с.

5. Галушка Є. О. Бюджетний менеджмент : навч.-метод. посіб. / Є. О. Галушка. – Чернівці : Книги, 2007.

6. Евтух Л. Б. Бюджетный менеджмент в системе управления финансовыми ресурсами государства / Л. Б. Евтух *Банковская система : устойчивость и перспективы развития: сборник научных статей V международной научно-практической конференции по вопросам банковской экономики, посвященной 70-летию банковского образования на Полесье, Полесский государственный университет, г. Пинск, Республика Беларусь, 30–31 октября 2014 г.* – Пинск : [б. и.], 2014. – С. 180–182.
7. Ермакова Е. А. Бюджетный менеджмент и его функциональные элементы / Е. А. Ермакова // *Финансы и кредит.* – 2010. – № 20. – С. 2–7.
8. Ковалева Т. М. Основы организации бюджетного менеджмента в субъекте Федерации / Т. М. Ковалева // *Финансы и кредит.* – 2003. – № 6. – С. 141–146.
9. Соколова А. А. О составных элементах экономического содержания бюджетного менеджмента [Электронный ресурс] / А. А. Соколова // *Вестник Северо-Кавказского федерального университета.* – 2013. – № 4. – Режим доступа : http://www.ncfu.ru/uploads/doc/vest_16/1118_vest1_ncfu_sokolova.pdf.
10. Фетисов В. Д. Бюджетная система Российской Федерации : учебное пособие / В. Д. Фетисов. – М. : Юнити-Дана, 2003. – 165 с.
11. Філоненко М. М. Бюджетний менеджмент : проблеми та перспективи / М. М. Філоненко, К. П. Побоча // *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України.* – 2005. – № 2. – С. 26–31.
12. Яшина Н. И. Теоретические и методические основы управления бюджетом : риски доходной части бюджета [Электронный ресурс] // *Финансы и кредит.* – 2004. – № 8 (146). – Режим доступа : <http://www.fin-izdat.ru/journal/fc>.